

КОПИЛОВ С.О.,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії методології і теорії психології Інституту психології НАПН України, м. Київ

**ВЗАЄМОВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМНОГО СИНТЕЗУ ТА ДІАЛОГУ
КУЛЬТУР ЯК СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ІНТЕГРАЦІЇ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ**

Копилов С.О. Взаємовизначення системного синтезу та діалогу культур як стратегічних орієнтирів інтеграції психологічного знання

У статті розглядаються ключові логіко-методологічні проблеми інтеграції психологічного знання, зокрема різні уявлення про шляхи та логічні форми сполучення альтернативних підходів (орієнтацій) новітньої психології. Співставляються дві впливових парадигми такого сполучення – системний синтез (зокрема у варіанті, розробленому Г.О. Баллом) та концепція діалогу культур («діалогіки» культури) В.С. Біблера та його послідовників. Автор обґрунтовує й конкретизує можливість їх продуктивної взаємодії, взаємовизначення. Зокрема, окреслюється граничний перехід, взаємообґрунтування двох трактувань «одиниці» знаннєвого продукту – як *моделюючої системи (моделі)* за Баллом, утвореної шляхом синтезу різноманітних об'єктів, та як *твору (тексту) культури*, що є осередком (опредмеченою цілісною формою) діалогічного спілкування істотно відмінних «індивідуально-всезагальних» способів (культур) розуміння та творення світу й, зокрема, предмета науково-психологічного дослідження. Намічено деякі риси жанрово-композиційної форми наукового твору, орієнтованого на одночасну реалізацію ідей моделі та твору культури в їх взаємовизначенні. Визначено передумови та шляхи застосування розробленої методологічної моделі взаємопокладання стратегій системного синтезу та діалогу культур до ретроспективного й перспективного інтеграційного

осмислення стосунків між провідними психологічними орієнтаціями ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: системний синтез, діалогічне спілкування, модель, твір культури, взаємовизначення, трансдуктивний перехід, психологічна система.

Копылов С.О. Взаимоопределение системного синтеза и диалога культур как стратегических ориентиров интеграции психологического знания

В статье обсуждаются ключевые логико-методологические проблемы интеграции психологического знания, в частности, различные представления о путях и логических формах сопряжения альтернативных подходов (ориентаций) новейшей психологии. Сопоставлены две влиятельные парадигмы такой интеграции – системный синтез (в частности, в версии, разработанной Г.О. Баллом) и концепция диалога культур («диалогики» культуры) В.С. Библера и его последователей. Автор обосновывает и конкретизирует возможность их продуктивного взаимодействия, взаимоопределения. В частности, очерчен предельный переход, взаимозависимость двух интерпретаций продукта знаний – как моделирующей системы (модели) по Баллу, образованной синтезом различных объектов, и как произведения (текста) культуры, являющегося средоточием (опредмеченной целостной формой) диалогического взаимодействия существенно различных "индивидуально-всеобщих" способов (культур) понимания и созидания мира и, в частности, предмета научно-психологических исследований. Определены некоторые особенности жанрово-композиционной формы научного произведения, ориентированного на одновременную реализацию идей модели и произведения культуры в их взаимоопределении. Очерчены предпосылки и пути применения разработанной методологической модели взаимоопределения стратегий системного синтеза и диалога культур для ретроспективного и

перспективного интеграционного осмысления отношений между ведущими психологическими ориентациями XX-начала XXI века.

Ключевые слова: системный синтез, диалогическое общение, модель, произведение культуры, взаимоопределение, трансдуктивный переход, психологическая система.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Сучасна науково-психологічна спільнота практично одностайно стурбована проблемою систематизації й інтеграції психологічного знання, розбудови продуктивного спілкування між представниками різних підходів та шкіл. При цьому очевидними й природними є суттєві розбіжності у трактуванні самого поняття інтеграції, розумінні її сенсу, а надто – шляхів та засобів. Відтак однією з умов подолання перманентної кризи психології є співвіднесення й взаємодія основних підходів до цієї проблеми, вироблення на цій основі загальноприйнятної й дієвої логіко-методологічної моделі інтеграційної діяльності та реалізація відповідних дослідницьких програм.

Останні дослідження і публікації, невирішені питання. У методологічних працях з зазначеної проблеми можна виокремити декілька суттєвих тенденцій:

- зосередження свідомих інтеграційних зусиль на найбільш загальних рівнях психологічної науки – на сфері її взаємодії з *іншими галузями науки та культури* [11; 13] (культура у цьому контексті постає загальною *парадигмою* міждисциплінарних і внутрішньо-дисциплінарних стосунків [20]) та на відношеннях між *цілісними психологічними орієнтаціями (підходами, системами)*;

- налаштованість на співвіднесення й сполучення якнайширшого спектру вищезгаданих орієнтацій саме як істотно відмінних (часто у певному відношенні протилежних) цілісних способів трактування та дослідження психічної реальності – на «інтеграцію *систем*» [17, с.13], а не лише їх окремих компонентів;

- усвідомлення зростаючої значущості *соціально-комунікативного* аспекту інтеграції [19], його взаємовизначального зв'язку з когнітивно-логічним;

- визнання неадекватності «догматичного монізму» та «байдужого плюралізму» (еклектизму) [5] як методологічних принципів сполучення знань, пошук інтеграційних стратегій поза цією хибною альтернативою й відтак актуалізація *системних, діалектичних та діалогічних підходів* [5; 14; 21] як адекватних постнекласичній парадигмі у науці.

На цьому тлі інтеграційне настановлення нині постає – хоча часто стихійно, несвідомо – одним з *сутнісних визначень* наукової людинознавчої діяльності. Це означає водночас, що проблема інтеграції по-новому висвітлює природу сучасної наукової раціональності в її співвіднесенні з іншими способами пізнання та творчості. Зокрема, на перший план у сучасній методології психології висуваються, з одного боку, *загально-логічні* проблеми співвіднесення та взаємодії істотно відмінних «сміслових позицій» (категорія філософії М.М. Бахтіна) щодо психічного життя як предмету наукового дослідження та щодо методів останнього, з іншого ж – питання про засади, змістові осередки та форми «змістовної конструктивної комунікації» [15, с.38] носіїв цих відмінних бачень. Причому, з огляду на вищевказану значущість другого, комунікативного аспекту інтеграції, видається плідним розглянути через його призму і перший, власне когнітивний – витлумачити саму логіку зіткнення й бажаного сполучення підходів, теорій, ідей, тощо як «діалогіку» (В.С Біблер [8]).

З іншого боку, *феноменологія* (і навіть психологія) *спілкування* суб'єктів наукового пізнання має бути осягнена як певна *логіка мислення*, спільного розгортання «єдиної у багатоманітності» (за відомою діалектичною формулою) системи психологічного знання. За такого підходу формою існування й розвитку психології виступає саме діалогіка «спілкування ідей як людей та людей як ідей» (визначення діалогу, запропоноване в усному спілкуванні А.Г. Волинцем та скориговане Біблером). І це, всупереч думкам

деяких прибічників постмодерністської епістемології, не знімає - радше перевизначає й загострює – проблему системної цілісності власне *знаннєвого продукту* наукової діяльності. Відтак в аналізі та синтезі останнього нагально актуальними є засоби *системного підходу*, який нині, на жаль, недостатньо застосовується у методології психології.

Тим більш значущим на цьому тлі постає методологічний доробок визначного українського науковця Г.О. Балла, який послідовно й надзвичайно продуктивно застосовував цей підхід та загальну теорію систем (поряд з іншими засобами формалізованих математичних та природничих дисциплін) до постановки й розв'язання ключових проблем суспільної практики, людинознавства й передусім психології. У цьому контексті вельми важливими, зокрема, видаються глибоко діалектичне тлумачення ним ідеї *системного синтезу*, докладна розробка *модельної* концепції наукового знання й культури в цілому та аналіз механізмів породження й взаємодії наукових моделей.

Водночас провідним філософсько-методологічним орієнтиром теоретичних та практичних пошуків Балла є ідея *діалогічної взаємодії* різних підходів як «усередині» психології, так і в найширшому загальнонауковому, загальнокультурному контексті. Окресливши «діалогічні універсалії» соціальних взаємодій та наукової діяльності в галузі людинознавства, він цим самим надав слову "діалог" (доволі стертому в нинішньому суспільному й науковому дискурсі) чіткого і продуктивного змісту, при цьому розглядаючи соціальне життя й, зокрема, існування науки передусім на тлі наріжного для нього поняття *культури* у її «сталому розвиткові» як внутрішньо-діалогічного цілого [3]. Це зумовило його тісну теоретичну й практичну співпрацю, інтенсивний обмін ідеями з послідовниками філософії діалогу й, зокрема, філософської логіки культури [2; 8; 9]. Природно, це не виключало суттєвих розбіжностей у розумінні перспектив розвитку психології, шляхів її інтеграції; щодо цього Г.О. Балл з властивою йому чіткістю самовизначення писав: «Є дві стратегії подолання труднощів, що виникають: одна –

вдосконалення пізнавального розуму [за В.С. Біблером - розум новочасного типу на противагу «розумові культури» Новітньої доби. – С.К.], друга – "перехід від розуму, що пізнає, до розуму взаємопорозуміння" [рос. «разум взаимопонимания»]; Балл тут цитує Біблера. – С.К.]... Я, як правило, керуюся першою стратегією, але, визнаючи значущість другої, намагаюся зробити свій скромний внесок у їхній діалог» [4, с.15].

На наш погляд, як сучасний розвиток психології загалом, так і творчість Балла, розглянуті у контексті проблеми інтеграції, ставлять загальне питання про співвідношення та можливість *сполучення* двох щойно згаданих типів раціональності або епістемологічних інтенцій, вперше виокремлених Бахтіним і згодом докладніше описаних Біблером, – на об'єктне «пізнання» (що властиве класичній і почасти некласичній науці) та на «взаєморозуміння», діалог (що часом співвідносять з постнекласичною раціональністю, хоча насправді зв'язок між цими настановленнями є неоднозначним). У будь-якому разі, на наше переконання, інтеграція наукового знання, зокрема психологічного, передбачає не витіснення, «зняття» одного типу розуму іншим, але знов-таки їхній продуктивний діалог, на що й орієнтує вищенаведене висловлювання Г.О. Балла.

Цілі і завдання статті. На наш погляд, вищезгадані парадигми раціональності показово втілені у двох впливових логіко-методологічних орієнтирах інтеграції наукового знання – у моделі *системного синтезу* та в ідеї *діалогу психологічних культур*. Відтак важливо докладніше співвіднести ці дві інтенції, фіксуючи їх головні розбіжності й водночас відшукуючи точки перетину, взаємодоповняльності. Тут вагомим є ще одне методологічне настановлення, яке окреслив Г.О. Балл і яким сам ненастанно керувався, – на «медіаційне опрацювання суперечностей» [5, с.21] між істотно розбіжними підходами, концепціями, твердженнями. Саме *медіацію* (див. також [1; 12]) та «міжсуб'єктні та внутрішні діалоги» [5, с.21] він вважав шляхом до системного синтезу, тобто до створення нового знання.

Відтак завданням нашої статті є співвідносний аналіз ідей *системного діалектичного синтезу* та *медіації*, з одного боку, і розроблюваної нині низкою авторів [2; 15; 20; 21] концепції *діалогічної взаємодії* різних наукових підходів (зокрема у парадигмальному контексті поняття *культури* [11; 14]) – з іншого, задля окреслення їх взаємовизначального зв'язку та перспектив їхньої продуктивної взаємодії.

Методика і результати досліджень. У вищезгаданому аналізі доцільно застосувати логічні ідеї В.С. Біблера, зокрема уявлення про необхідність розробки «групи логічних перетворень», які у сукупності складають «онтологію буття у культурі» (буття як твору культури) та відповідну логіку *мислення, розуміння* буття [8]. Це, за його думкою; логіка *діалогу* (або діалогічного спілкування, про яке див. також основні праці М.М. Бахтіна, М.Бубера, Е.Левінаса тощо) різних способів світорозуміння, діяльності, спілкування; 2) логіка їх *трансдукції* (граничного взаємопереходу, на відміну від дедуктивних чи індуктивних зв'язків); нарешті, логіка *парадоксу* - взаємообґрунтування, взаємовиведення протилежних тверджень, трактувань предмета, способів його осягнення. У підсумку ж вони окреслюють логіку *початку* буття та думки про нього – у сенсі як феноменологічного «само- та взаємопочинання», так і ідеального покладання «начал»-принципів [8, с.431 - 437].

Відтак, у цій розвідці розпочато аналіз вищезгаданих стратегій інтеграції: 1) у їх логічних «початках», засадах - у «точках» самопокладання (які, за нашими методологічним припущенням, можуть бути водночас осмислені як локуси *спору та взаємопокладання* різних засад); 2) у їхній взаємній діалогічній зверненості - як *висловлювань*, що запитують, відповідають, заперечують, цілком або частково підтримують, розвивають одне одного тощо; 3) як таких, що у певних моментах свого розгортання вимагають трансдуктивного переходу до альтернативних визначень предмета, постулатів, провідних категорій тощо; 4) як ствердження й заперечення певної засадничої тези, котрі можуть бути коректно виведені

одне з одного (що і є *парадоксом* у строгому розумінні).

На наш погляд, ця спроба сполучення двох стратегічних орієнтирів інтеграційної діяльності надалі відкриє можливість історіологічного аналізу конкретних ситуацій взаємодії найбільш визначних психологічних орієнтацій (систем), а також перспективного логічного моделювання *можливих* та бажаних стосунків між ними.

Передусім відзначимо, що системний синтез у найзагальнішому трактуванні (окресленому, зокрема, і Баллом [5] та відображеному у словниковому визначенні [16]) передбачає встановлення нових системних зв'язків між певними компонентами чи об'єктами (у даному разі – ідеальними, знаннєвими) «з метою формування інтегративної властивості» [16]. Це, очевидно, передбачає, що у новій системі ці компоненти безвідносно до їх походження - зокрема первинної належності до інших систем або ж винайдення *ad hoc* – передусім виконують функцію утворення цієї нової якості. Останню, оскільки йдеться про систему знання, можна, на наш погляд, співвіднести з *провідною ідеєю*, що водночас виступає – кажучи у термінах відомої теорії змістового узагальнення – «єдиною основою системи». Відтак при цьому компоненти («елементи», підсистеми) довизначаються й перевизначаються - підпорядковуються загальній ідеї-принципу як її часткові втілення, «впливають» з неї (утворюючи дедуктивні та індуктивні логічні зв'язки з основою та один з одним) і водночас розгортають, уточнюють, збагачують провідну ідею. Однак одразу зазначимо, що їхня продуктивність як *функціональних* компонентів - відносно автономних агентів самовідтворення та *розвитку* системи - має суттєво залежати від їх «власного», первинного змістового потенціалу.

З огляду на численні психологічні дані, можна припустити, що вищеприписане конструктивне поєднання «елементів» є одним з найбільш загальних, фундаментальних механізмів формування не лише наукового, а й будь-якого знання, світосприйняття, - власне, світу людської *свідомості*. У науково-творчій діяльності воно, очевидно, набуває значно більш

рефлексивного та цілеспрямованого характеру. При цьому певна міра змістового та формального *узагальнення* й, відповідно, абстрагування від «попередніх» контекстуально-сміслових зв'язків цих компонентів - їх розрив або радше, за вдалим виразом Г.О. Балла, «блокування їх актуалізації» - є необхідною умовою власне *новизни*, евристичності нової знаннєвої системи. Окрім того, переважно інтуїтивний, миттєво-спонтанний характер первинного творчого синтезу не залишає місця для аналітичного «розгортання» змістів поєднаних компонентів. При цьому провідна ідея, судячи з усього, виступає своєрідним атрактором, що з надзвичайною швидкістю вибірково «притягує» до себе змісти, що так чи інакше резонують із нею. (Це, звичайно, не виключає більш аналітичних, «маніпулятивно»-конструктивних дій з *перебору* та *комбінування* елементів при свідомій побудові міркування, висловлювання).

Далі, не заглиблюючись у загальний аналіз вельми складної категорії системи, відзначимо лише, що згідно з цим поняттям продукт синтезу має характер *нового* знання тією мірою, якою нетривіальним, несподіваним чином поєднує своєрідні, «віддалені», - відмінні часом до протилежності поняття, твердження тощо. (Порівняймо відоме висловлювання Н.Бора про те, що «протилежністю глибокої істини може бути інша глибока істина»). І водночас – підкреслимо ще раз – евристичний потенціал цих компонентів істотно визначається «щільністю» й багатством «згорнутих» у них сміслових контекстів інших систем знання - уже існуючих чи можливих, ще не розгорнутих. Отже, окреслюється суперечність між двома нагальними вимогами до системного синтезу нового знання – необхідністю «зняття» та збереження в ній (відтворення, актуалізації) цілісних змістів інших знаннєвих систем.

Так чи інакше, щодо систем знання виявляється особливо актуальним загально-діалектичне тлумачення системності як єдності протилежностей, як *свідомого* «поєднання непоєднуваного». Нагадаємо також діалектичне положення про те, що саме суперечності (а надто головна з них, яку й слід

відшукувати) є джерелом існування й розвитку системи; таким чином, внутрішньо суперечливою постає сама вищезгадана «єдина основа системи». Утім, це тлумачення протистоїть класично-науковому трактуванню теорії як *несуперечливої цілісності*, яке донині є чинним підґрунтям різних варіантів *моністичного* підходу до розбудови наукового знання. Очевидно, принцип несуперечливості, що донині був однією з підвалин наукової раціональності, не може бути беззастережно відкинутий як «внутрішня» вимога до теорії й водночас вимагає переосмислення з огляду на реальний (і у багатьох випадках продуктивний) плюралізм підходів, що найяскравіше виявляється в людинознавстві. У цьому рлані однією з гострих проблем, акцентованою Г.О. Баллом, є *міра* цієї суперечливості, яка, будучи умовою гармонії будь-якої системи, водночас не має вести до її руйнування [3].

Зазначимо також, що рефлексивне встановлення (побудова) взаємовизначальних зв'язків між істотно суперечливими ідеями, позиціями видається єдино адекватним способом розуміння об'єкта дослідження у тих випадках, коли останній виявляє «парадоксальні властивості» (Балл [3, с.241]). Між тим є вагомим підстави вважати саме такими парадоксальними об'єктами людське буття як таке, світ «людинорозмірних» феноменів, про що докладніше йтиметься дещо далі.

Вищевикладене дозволяє припустити, що компоненти (підсистеми) нової системи знання, підпорядковуючись її основі, мають зберігати свою первинну змістову «ущільненість» (репрезентуючи – принаймні у згорнутій, імпліцитній формі – інші потужні знаннєві контексти, їхні системні основи), своєрідність та автономію (тобто знов-таки активно зберігаючи «власне» логічне начало-принцип). Саме завдяки цьому – як істотно розбіжні й «самоактивні» – вони ефективно «працюють» на нову засадничу ідею. Певною мірою це передбачалося ще у гегелівській концепції «спекулятивного» синтезу; однак у підсумку – попри наголошування на значущості всього «шляху» пізнання, а не лише його результату – «попередні» форми знання в його системі все ж таки знімаються, постаючи її

абстрактними елементами. На противагу цьому у філософській критиці гегелівського варіанту діалектики (і «спекулятивного знання» як її завершення, зняття) визріло розуміння теоретичного пізнання як взаємодії (спору й узгодження) рівноправних «голосів», бачень, яка не може остаточно завершитися і має відобразитися в кожному «остаточному» продукті філософської, наукової, етико-соціальної думки тощо.

Отже, виходитимемо надалі з того, що вищезгадана «неузагальнювана» своєрідність компонентів нової системи знання та активність (здатність продукувати нові змісти) великою мірою зумовлені їх здатністю репрезентувати («згортати» у собі й надалі розгортати) *інші* цілісні бачення буття – зберігають основний зміст тих систем, до яких належали «за народженням», або є *зародками* ще не розгорнутих систем. У цьому плані подальший продуктивний саморозвиток, розгортання знаннєвого цілого, очевидно, істотно залежить від якнайповнішої *аналітичної актуалізації*, логічної рефлексії змістових потенцій компонентів, попередній синтез котрих, як зазначалося вище, мав суттєво інтуїтивний характер інсайту. І ця аналітика буде водночас *логічно свідомим* синтезом, сказати б, «другого порядку», що видобуває нове знання з раніш «інтеріоризованих» змістів (що, звичайно, не призупиняє втягування цілком нових «іззовні»). Принагідно зауважимо, що, на наш погляд, евристичну значущість для аналізу цієї ситуації може мати поняття «полісемантичної згортки», розроблене у працях О.В. Губенка [10]. Водночас вищезгадана «проробка», артикуляція латентних змістів створює нові «горизонтальні» та «вертикальні» змістові відношення між поняттями, твердженнями і т. ін., посилює їх взаємовідображення (що підвищує змістове багатство й складність системи) та є самоперевіркою системи на коректність логічних зв'язків і цілісність.

Вищевикладений опис системи знання, загалом не виходячи з рамок структурно-компонентного аналізу, у той же час спонукає до трактування її компонентів (підсистем) як агентів або *квазісуб'єктів діалогічного спілкування* – обміну дискурсивно артикульованими смислами, тобто

висловлюваннями на первинній та/чи вторинній (формальній) мові. Власне, діалог у тому його розумінні, з якого ми виходимо, передбачає цілісне вираження у внутрішньому та зовнішньому мовленні певного способу буття та світорозуміння і, відповідно, розуміння чужих висловлювань як таких самовиражень – їх цілісне *відтворення* у власній свідомості й мисленні. (Зокрема, М.Бахтін характеризує буття людини як «виразне і таке, що промовляє» [6]. На тлі цієї «регулятивної ідеї» діалогу компоненти системи знання можуть бути представлені як учасники-«голоси» рівноправного спілкування один з одним та з головною ідеєю. Тоді домінування останньої можна вбачати в тому, що вона є «організатором» та «протагоністом» діалогу; решта ж голосів, навіть сперечаючись із принципом системи, «працюють» на його змістовий розвиток і, у свою чергу, розвивають власні змісти. Відтак окреслюється *парадокс відношень* у системі знання: її «частини» *одночасно* пов'язані з провідною ідеєю ієрархічними й рівноправними зв'язками. Це водночас зумовлює можливість *зміни домінанти (основи) системи* – зумовленого саме внутрішньо-логічним розвитком (логікою діалогу) граничного переходу, коли «субдомінантна» ідея висувається на роль головної і веде до структурної перебудови системи зі збереженням змістової спадкоємності.

Загалом щойно намічений діалогічний кут зору дозволяє витлумачити вищезгадану аналітичну (або «вторинно»-синтезуючу) артикуляцію латентних змістів компонентів системи як їх *активне взаємовідображення один в одному та у головній ідеї (принципі) системи*. Відтак кожний з компонентів (агентів), по-перше, постає осередком *внутрішнього спілкування* з інтеріоризованими іншими ідеями - з іншим агентом як із собою або із собою як з іншим, у чому полягає сутність діалогу як такого. З іншого ж боку, кожен квазісуб'єкт здатний – принаймні потенційно - до «голографічного» відображення *всього* мікросоціуму ідей системи та їхніх відношень, тобто у граничному розумінні постає еквівалентним («рівнопотужним») системі в цілому. (Аналогією тут може бути відома

космологічна гіпотеза В.Фрідмана щодо еквівалентності Всесвіту та особливої «елементарної частки» - фрідмона). Таким чином, парадоксальна властивість стосунків системи та компонента полягає в тому, що останній - в один і той самий час і в одному відношенні - виступає щодо неї: 1) як та сама і як *інша* ідея; 2) як «елемент» і як інша (зовнішня?!) система знання. Це, на нашу думку, означає *трансцендування* власне системних відносин у суттєво інший тип стосунків, а системи як такої – у простір, так би мовити, метасистемного та/чи «інфрасистемного» буття, у зовнішній «макросоціум» та у внутрішній «мікросоціум» *спілкування систем як суб'єктів*.

Так чи інакше, щойно окреслені внутрішньо-діалогічні стосунки системи знання невід'ємно пов'язані з зовнішньою взаємодією, що у нормі постійно триває між різними системами. Така взаємодія може відбуватися у формі «запозичення» будь-яких компонентів, про яке йшлося дещо раніше і яке передбачає принаймні часткове й тимчасове нівелювання (блокування актуалізації) цілісних змістів системи-«донора». У цьому спонтанному процесі з необхідністю виявляється *монологічне* ставлення до «чужих» систем та їх компонентів як до *об'єктів* маніпулювання, комбінування тощо. Водночас необхідна для розвитку теорії чи підходу повноцінна актуалізація вихідних змістів запозичених елементів (про що див. вище) неминуче зводить віч-на-віч *засадничі ідеї* («начала») різних систем, провокує їх співставлення зіткнення, *спілкування*. Це і є власне діалогічною формою міжсистемних стосунків, які повсякчас проєктуються у внутрішнє спілкування інтеріоризованих, однаковою мірою всезагально-значущих начал.

Ця взаємодія як у зовнішньому, так і внутрішньому плані природно набуває форми *спору*, який, з одного боку, має продуктивний вимір обміну змістовими аргументами і взаєморозвитку «сміслових позицій», з іншого ж - неминуче є *конкуруванням*, боротьбою за роль домінантного всезагального принципу. Водночас у плані творення знання, пошуку істини - яка, за думкою Балла, є основною «нормативною цінністю» наукової діяльності – основним

мотивом діалогу є пошук *згоди*, способу сполучення радикально відмінних (протилежних у певному відношенні) точок зору, способів розуміння. Системний синтез і виступає, як уже зазначалося, нормативно-ідеальною формою такого узгодження; діалогічні ж стосунки в його інтерпретації – *засобом* формування цього знаннєвого продукту. Відтак позиція Балла, слушно наголошуючи саме на продуктивності, *результативності* наукового спілкування, у даному випадку абстрагується від беззастережної універсалізації діалогу як способу (форми) людського буття, що властиве деяким діалогічним напрямам у філософії та суспільній практиці (у дусі формул М.Бахтіна: «Все – засіб, діалог – мета... Бути означає спілкуватися діалогічно» [7, с.153]).

Щодо складної проблеми трактування діалогу як мети або як засобу наукової (і – ширше - культуротвірної) діяльності зазначимо лише, наші попередні міркування дозволяють намітити форму *взаємовизначення* цих двох альтернативних точок зору. А саме, попередньо було показано не лише те, що продукт творчого синтезу виникає завдяки зовнішнім та внутрішнім діалогам (Балл [5]), а й те, що цей продукт - усталено-опредметнена структура (система) знання - є *передумовою* (осередком та предметом) діалогічних стосунків. Окрім того, згідно з концепцією Балла, умовою продуктивного спілкування є презумпція *всезагальної значущості* кожної з позицій з певної (гаданої) точки зору «універсальної» істини; на нашу думку, це рівнозначне їх сприйняттю як унікально-своєрідних, цілісних *культур* розуміння предмета дослідження – невід’ємних ціннісно-сміслових складників *загальнолюдської культури знання*. Таким чином, справжнє діалогічне спілкування завжди сягає рівня діалогу особливих та індивідуальних культур, спирається на існування їхніх системних «тіл» у складі всезагального «тіла» культури людства (див. також праці Біблера [8]). Сама культура (і наукове знання як одне з її головних «облич») постає тут як творчий процес і як структурований продукт предметно-діяльнісної й водночас комунікативної активності - системного синтезу та діалогу.

Однак важливо зрозуміти, що, окрім вищевизначеного, складає систему (!) провідних умов й механізмів цієї творчості (як *мислення, предметно-перетворювальної та комунікативної діяльності*) у царині людинознавчого й, зокрема, науково-психологічного знання. Це питання було одним з головних для Г.О. Балла, у чому його пошуки були суголосними комунікативно-діалогічній парадигмі у методології людинознавства і, власне, відіграли значну й ще недостатньо оцінену роль у її формуванні. Зокрема, вельми важливим розвинуте ним наріжне поняття *нормативної бази* (основи) діалогу як спілкування науково-дослідницьких культур. До цієї бази, на його думку, належать перш за все прагнення учасників спілкування до істини (як невід'ємний елемент «нормативного ідеалу науковця» [5]); наявність спільних для науковців принципів та норм спілкування й діяльності, критеріїв оцінювання результатів тощо; нарешті, бодай мінімальна кількість методологічних та предметних наукових тверджень, які поділяються всіма партнерами. При цьому творення й уточнення нормативної бази саме по собі є одним з предметів діалогу, але – наголошує дослідник – він неможливий без наявності певного мінімуму вищезгаданих базових компонентів. Самозрозумілим, на наш погляд, є ще один компонент нормативної бази спілкування – власне орієнтація на цілісність, системність його предметного результату. Це спонукало Балла докладніше окреслити нормативну модель наукового діалогу, виокремивши три можливих варіанти його «узгодженого підсумку», про що докладніше йтиметься дещо далі.

Важливо співвіднести концепцію системного синтезу та діалого-культурологічний підхід у плані виокремлення ними конкретної «одиниці» (предметної форми), у якій втілюється системність - або, відповідно, діалогічність - наукового знання та діяльності. У концепції Балла такою одиницею наукового знання і загалом культури виступає *модель*, евристичне трактування якої він розробив саме на основі поняття системи. Моделлю він вважає систему В, яка мірою перетину сукупності своїх структурних властивостей із властивостями структури іншої системи А несе *реальну*

інформацію про останню. Це дозволяє третій системі С видобути з В й використовувати *модельну* інформацію про А., яка характеризується обсягом, адекватністю (мірою співпадіння з реальною, «об'єктивно закладеною») та повнотою (що є тим меншою, чим складніша модельована система [4, 152 - 153]. Моделі *ідеальні* («представлені у свідомості людей»), зокрема наукові, несуть «ієрархічно структуровану інформацію про модельовані ними системи – знання (...) які можуть існувати у вербальній, образній або змішаній формі» [5, 158]. Згідно з цим розумінням наукова модель, очевидно, характеризується найбільш чіткою структурною ієрархією (виокремленістю рівнів системи та однозначністю відношень між ними), точно визначеним (обмеженим) обсягом модельної інформації (знання) і – принаймні у задумі - вищою порівняно з іншими типами моделей адекватністю та повнотою знання. (Г.О. Балл послідовно обстоював думку про те, що саме наукове пізнання – попри його актуальну обмеженість, що ставала дедалі очевиднішою впродовж Новітньої доби та зумовила поширення антисциєнтистських тенденцій у культурі, – є найдосконалішою формою раціональності й відтак становить величезне культурне надбання людства).

При цьому категорія моделі застосовується Баллом для опису компонентів знання різного рівня – понять, тверджень, теоретичних концепцій та методологічних парадигм. Таким чином, окреслюється ідеалізований образ наукового знання в цілому як надскладної «системи систем», у якій неминуче відтворюються вищеокреслені парадокси відношень - поліреляційність (одночасність стосунків різних типів між одними й тими самими «об'єктами») і, зокрема, «само- та взаємовключення». Це доволі ускладнює (хоча аж ніяк не робить менш перспективним) модельне трактування наукового знання. Тож передусім постає питання, якою мірою уявлення про інформацію як кількісно вимірювану, парціальну, самототожну (однозначну) і т. ін. здатне охопити цю надскладність (континуальність, плинність тощо) мовно-мисленневих об'єктів і відносин.

Щодо цього тут зазначимо лише, що, з нашого погляду, інформаційно

витлумачена категорія моделі є одним з необхідних («нормативно-ідеальних»), якщо знов згадати одну з важливих категорій концепції Балла) *полюсів* у трактуванні наукового знання, а саме - окреслює форму його *текстового продукту*. Саме субстанційність, зовнішня (просторово-часова) завершеність дозволяє розуміти текст – а надто науковий - як структуру, що несе кількісно визначену модельну інформацію – ієрархічну систему *значень* термінів, тверджень тощо. Натомість опис процесів *породження, розуміння та застосування* наукових моделей, очевидно, потребує певного *трансцендування* традиційного розуміння інформації з огляду на те, що, за виразом В.П. Зінченко «у живому знанні злиті значення й укорінені у бутті, афективно забарвлений смисл» (Цит. за [5, с.159]). Адже описані нами вище автономність, індивідуальна своєрідність, «комунікативна спроможність» та інші властивості компонентів знанневої системи (моделі), які частково й тимчасово «згортаються» у значеннях тексту як продукту системного синтезу, насправді невіддільні від *індивідуальних смислів* (сенсів) буття й світобачення конкретних осіб – *авторів* ідей.

Отже, слід запитати, яким чином може сполучатися у науковому пізнанні - особливо людинознавчому - вищезгадана «жива» суб'єктність (ціннісно-сміслова «навантаженість» мислення й діяльності науковця) та традиційне настановлення на *об'єктивність* - незалежність теоретичної думки дослідника від його особистого ставлення до предмета. Відповідно наукова модель має *одночасно* сприйматися іншими суб'єктами як втілення індивідуально-авторських *смислів* і як *загальнонаукове* відображення «об'єктивного значення» (сукупності властивостей) предмета дослідження через систему «суб'єктивних значень» тексту, притаманних, однак, не індивідуальному, а *колективному* науковому суб'єкту. Ми щойно окреслили цю колізію у термінах розробленої Баллом категоріальної тріади «об'єктивне значення - суб'єктивне значення – смисл» [3]; там само див. плідні міркування щодо того, що наука прагне *відмежувати* значення від смислів і, не елімінуючи останні, «зосередити» їх не так на об'єкті, як на самій

діяльності дослідника. Однак остання, очевидно, має розумітися не лише як сукупність предметно-знарядєвих дій з матеріальними чи ідеальними об'єктами, а й як *спілкування* з іншими суб'єктами пізнання (а у людинознавстві – і з досліджуваними особами) та з їхніми висловлюваннями. Відтак не лише науковий текст, а й будь-який «модельний» продукт діяльності вченого постає у певному аспекті *авторським висловлюванням*.

На нашу думку, таке «долучення» до поняття наукової моделі (в окресленому вище розумінні) уявлення про *автора як комуніканта* рівнозначне - сказати б - *суперечливому доповненню* категорії моделі поняттям *твору* (витвору культури), розвиненою, зокрема, у працях В.С. Біблера та його послідовників. У цьому трактуванні, по-перше, «твір – це відсторонене від людини й утілене в плоть полотна, звуків, фарб, каменю – власне буття людини, її визначеність як *цього*, єдиного, неповторного індивіда» [8, с.231]. Тобто, твір дивовижним чином транслює саме буття особи (зосереджене у смислах), а не просто «інформацію» *про неї* - про її думки, почуття тощо.

По-друге, втілене у творі авторське буття завжди є *адресованим*; «твір здійснюється – щоразу заново – у спілкуванні «автор – читач (...) Це спілкування, втілене у пло(т)скість (плоть... плоскість...), яке передбачає і покладає – знов і знов – уявного автора та уявного читача» [Там само]. При цьому - наголошує Біблер - автор і реципієнт постійно «міняються ролями», оцінюють твір «очима один одного». Нарешті, «у спілкуванні «на основі твору (...) світ створюється заново, *вперше* – з плоскості, майже небуття речей, думок, почуттів (...) Твір – це застигла й вагітна форма *початку буття*» [Там само]. Відтак твір відображує також процес *свого народження* - формування вираженої в ньому думки, ставлення до буття. Найголовніше, твір – силове поле «зустрічі», зіткнення й суперечливо-гармонійного сполучення істотно відмінних світобачень, які постають тут у їх гранично-інтенсивному втіленні – як всезагально-значущі *культури* мислення, спілкування, діяльності тощо. М.М. Бахтін на прикладі словесно-художніх

творів проникливо розкрив цю поліфонію та внутрішню діалогічність витвору культури навіть на «мікрорівні» окремого слова [7].

У контексті цієї багатогранної ідеї твору, системний синтез як спосіб породження знання (зокрема наукового) є за своїм глибинним механізмом *діалогічним сполученням* світобачень різних індивідуальних і водночас «піднесених до всезагальності» суб'єктів, втіленим у завершеному тексті *одного* автора і водночас (саме завдяки цій «монологічній» опредметненості!) напружено зверненим до інших суб'єктів як репліка у нескінченному спілкуванні з наріжних питань буття. Це і означає, за думкою Біблера, «буття в культурі», участь особи у спілкуванні різних культурних епох. До прикладу, класично-науковий розум Нової доби вступає в осередку конкретних наукових праць у взаємодію, спір (бажано - продуктивний!) з істотно відмінними інтенціями новітньої раціональності (XX – початок XXI ст.), які, втім, перебувають у становленні і ще не набули достатньо чітких обрисів. Однак розвиток сучасної науки актуалізує й особливі способи світорозуміння інших епох (Античність, Середньовіччя) та різних регіонів світу (Схід).

Отже, слід тепер конкретизувати можливість і актуальність орієнтації сучасної психології на ідею дослідницької діяльності як *породження та розуміння наукових творів*. Передусім важливо, що у людинознавстві учасниками вищезгаданого діалогу культур за визначенням є не лише науковці та інші носії різних *культур пізнання*, а й досліджувані особи. Саме на цьому наголошує, зокрема, гуманістична парадигма у психології і більшість психологів-практиків, для яких діалог з клієнтом – щоправда, трактований по-різному – став робочим принципом (див., зокрема, [18]). У контексті ідеї твору це означає, що діада спілкування «автор – реципієнт» доповнюється третім учасником – *«героєм»*, який водночас сам виступає творцем висловлювань (зокрема, самозвітів у ході дослідження) та реципієнтом. Під цим кутом зору, праця психолога (не лише власне створення «текстових» моделей психічного життя, а й усі його дослідницькі дії) постає

постійним спілкуванням у цій тріаді, сполученням різних комунікативних ролей, що повсякчас інтеріоризується, «проектується» у мисленнєве спілкування з собою як іншим і знов «екстеріоризується» у зовнішньо-комунікативних та предметних діях. При цьому науковий твір у «вузькому» розумінні – зафіксований природно-мовними чи іншими символічними засобами текст - не просто викладає *результати* цієї діяльності, а й відображує основні *діалогічно-сміслові* «перипетії» її перебігу. Таке розуміння наукового тексту, звичайно, суттєво відрізняється від чинних донині академічних стандартів. Однак можна побачити, що праці визначних психологів завжди порушували ці канони й тією чи іншою мірою були побудовані саме як авторські *твори*, де у самій логіці міркувань, у викладенні ходу та результатів дослідження інтенсивно відображалася «діалого-культурологічна» взаємодія науковця зі світом та з собою.

У зв'язку з цим варто повернутися до міркувань Г.О. Балла щодо умов *продуктивності* діалогічної взаємодії між науковцями і, зокрема, щодо можливих варіантів «узгодженого підсумку» діалогу [3]. На його думку, успішне «медіаційне опрацювання суперечностей» часом веде до системного синтезу думок комунікантів на основі *однієї* з висловлених точок зору або ж через поєднання окремих *компонентів* різних позицій. У разі ж недосяжності такого прийняттого для всіх учасників несуперечливо-цілісного опису досліджуваного явища («опису-1») слід намагатися скласти принаймні узгоджену «картину» *стану проблеми та/або перебігу (ситуації) спілкування* щодо предмета («опис-2»). Балл обумовлює, що така ситуація може виникнути не лише через брак логічної культури, обмеженість і надмірну «віддаленість» позицій опонентів тощо, але й внаслідок «наявності парадоксальних властивостей у самого об'єкта» [3, с.191].

Завважимо, що у цьому надзвичайно суттєвому випадку саме вищезгаданий опис *спору*, неузгоджуваності, спроб сполучення різних бачень психіки та/чи її окремих явищ може – і навіть має - адекватно відображати *багатовимірність, самосуперечливість самого предмета дослідження* – те

«неспівпадіння з собою», яке, на думку М.Бахтіна, є сутнісною ознакою людського буття [6]. У цьому плані людська психіка втілює й великою мірою «продукує» цей парадокс особової «тотожності через несамототожність», постаючи цілісним ідеальним планом властивих лише людині «автореферентних» відношень із собою як з іншим (самостворення, самовизначення, самотворення тощо).

Не розгортаючи наразі тут докладно це уявлення про психічне життя, нагадаємо лише, що саме *ізоморфність* динамічної структури модельованого психічного феномену та наукової моделі є ідеалом останньої згідно з концепцією Г.О. Балла. А отже, не лише орієнтація на ідею твору як осередка діалогу культур, а й сучасні вимоги до продукту системного синтезу «наводять» на пошук особливої, інноваційної жанрово-композиційної форми відображення «людинорозмірної» дійсності у науковому тексті. Не намагаючись тут конкретно змодельовати цю форму, висловимо лише припущення, що вона передбачає сполучення, взаємовключення в той чи інший спосіб теоретичних «об'єктних» міркувань (логічно-вивідного руху формування поняття про предмет) із «драматичним діалогом» - обміном реконструйованими «репліками» внутрішнього й зовнішнього «обговорення», спору. Окрім того, висунута Баллом ідея «опису-2» передбачає, на нашу думку, створення своєрідного цілісно-симультанного «образу проблеми», для якого можуть використовуватись засоби філософської та естетичної рефлексії.

У підсумку нашої розвідки намітимо деякі перспективи конкретного застосування наміченої тут моделі науково-психологічного пізнання як *інтеграційної діяльності, керованої взаємопокладанням настановлень на системний синтез та діалог культур*. Передусім ця логіко-методологічна модель може бути використана для аналізу й подальшої розбудови стосунків між провідними орієнтаціями (системами) новітньої психології, які суперечать одна одній на рівні «перших засад» і водночас, за всією логікою їх розвитку, постають взаємодоповняльними, вимагають сполучення. У

контексті цього завдання операціоналізація щойно викладеного бачення полягає у чіткому визначенні й співставленні «логічних осередків» (В.А. Роменець), або «логічних начал» (Л.С. Виготський, В.С. Біблер) цих систем. Ці логічні осередки включають визначення *фундаментальної проблематики, цілей і методів* досліджень, *засадничі методологічні та предметні категорії й постулати* (часом недостатньо артикульовані, «напівекспліцитні», за термінологією Н.Сміта [17]), що виступають, за виразом Виготського, універсальними «пояснювальними принципами». Це дозволить проаналізувати *характер засадничих суперечностей* між підходами та намітити шляхи їх медіаційного опрацювання. При цьому, як показує попередній аналіз, деякі з цих «ходів», що намічають «системо-логічні» та дія-логічні змістові зв'язки між протилежними поняттями, твердженнями тощо – зокрема, їх граничний взаємперехід, парадоксальне взаємовиведення, обернення на власні «початки» - вже певною мірою реалізовані у розвитку науки. Водночас у цій реконструктивній праці, яку розпочато в наших інших статтях [], окреслюватимуться *можливі й бажані* напрями та форми інтеграції систем. Подібний ретроспективний і водночас «проектувальний» аналіз, на наш погляд, є однією з умов перетворення інтеграційної діяльності зі «спонтанної» на рефлексивну, «цілеспрямовану» (А.В. Юревич [19]).

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз сучасного стану проблеми інтеграції психологічного знання (зокрема, її логіко-методологічних питань, що набувають першорядного значення) та основних підходів до її розв'язання показує необхідність взаємовизначального сполучення двох планів інтеграційної діяльності – власне когнітивного (змістово-логічного) та *соціально-комунікативного*. Найбільш послідовними й плідними парадигмами у цьому плані постають відповідно концепція *системного синтезу* як способу породження нового знання (яскраво представлена, зокрема, у працях Г.О. Балла) та концепція *діалогічного спілкування*, різнобічно репрезентована у новітній філософії діалогу й плідно розвинена у *філософській логіці культури* В.С. Біблера. Аналіз засад цих

концепції виявляє актуальність та можливість їх взаємодоповняльного застосування у розробці методологічних засад та шляхів інтеграції психологічного знання. Зокрема, нами показано, що ідея діалектичного системного синтезу істотно відмінних компонентів як способу продукування нового знання передбачає у її граничному розвитку трактування цих компонентів як відносно автономних та своєрідних (істотно відмінних, в тому чи іншому відношенні протилежних за змістом) агентів або квазісуб'єктів *діалогічної взаємодії* один з одним та з провідною ідеєю («єдиною основою системи»). Саме такий діалог всередині кожної системи знання (наукової моделі, за Г.О. Баллом) та між різними системами постає механізмом їх виникнення й розвитку. Відтак для осмислення цих процесів продуктивною може бути концепція мислення як внутрішнього діалогу, що здійснюється в ненастанному взаємопереході із зовнішнім спілкуванням [6; 8].

Водночас породження *текстового продукту* як необхідної форми втілення й відтворення наукового знання передбачає опредметнення потенційно нескінченних та варіативних *діалогічно-сміслових* стосунків у обмеженій сукупності *загальномовних значень* – «монологізацію» цих відносин, зведення до *інформаційних* процесів. Поняття інформації лежить в основі розробленої Баллом евристичної *модельної концепції* наукового пізнання та культури, де повнота й адекватність знання (як особливого різновиду інформації) визначається *мірою перетину структур* моделі та модельованої системи. На наш погляд, у випадку рефлексивного (а надто науково-теоретичного) розуміння, мислення вищезгаданий перетин означає, що одна система знання чи компонент системи як її агент (див. вище) активно й цілісно *відтворює* змістову зовнішньо-внутрішню форму («логіку») іншої системи (чи іншого компонента тієї ж системи) у контексті *власних* сенсів та мовних засобів. Отже, аналіз структури знанневого продукту (здійснюваний не лише споживачами, але й самим його суб'єктом) має розкривати, актуалізувати цю систему або «соціум» взаємовідображень,

який постає механізмом рефлексивності наукового пізнання. Таким чином, процес *розуміння* знань (текстів, систем діяльності науковців) являє собою «зворотню» *діалогізацію* текстових структурних відношень, їх «розігрування» (реконструювання) як процесу спілкування різних суб'єктів. Текст, який містить у собі «матеріал» для такого діалогізуючого розуміння (більш того, «має на увазі» саме такий спосіб відтворення реципієнтом), доцільно розглядати не лише як модель у розумінні Г.О. Балла, але і як *твір культури*, поняття про який є наріжним у філософській логіці культури В.С. Біблера. Твір у цьому трактуванні є адресованим (зверненням до іншої особи) «концентрованим» предметним втіленням цілісності буття автора, його унікально-індивідуального й водночас всезагально-значущого *способу породження* всезагального буття («світу») та думки про буття. Твір культури виникає й сприймається у мисленневому (уявному) спілкуванні автора з реципієнтом і втілює, «програмує» це спілкування у самій своїй композиції, тобто є за визначенням внутрішньо-діалогічним феноменом.

У контексті цієї ідеї твору глибинним механізмом системного синтезу як способу породження й розвитку наукового знання є діалогічне спілкування зовнішніх та інтеріоризованих суб'єктів істотно відмінних способів (логік) розуміння предмета дослідження. З іншого ж боку, продукт цього синтезу – єдиний, завершений у просторово-часовому та смисловому плані текст *одного* автора – виступає необхідною *основою* (предметом, «опорним пунктом», нарешті, квазісуб'єктом) наукового діалогу, зокрема й мисленневого. Це зумовлює значущість структурно-компонентних (і зокрема формалізованих, логіко-математичних) методів аналізу знанневих систем, включно з запропонованими Г.О. Баллом інформаційними інтерпретаціями. Слід, однак, фіксувати ті «точки» цього аналізу, в яких розкривається парадоксальна змістова «несамототожність» певного компонента знання – його діалогічна «роздвоєність», включення ним «свого іншого». Відтак система знання виявляє риси *наукового твору*, що має осмислюватись «у режимі» діалогічного спілкування.

Поряд із цим інноваційна орієнтація науково-дослідницької діяльності як інтеграційної на поняття наукового твору відповідає особливостям реальних витворів визначних науковців у галузі людинознавства (зокрема й психологів) Новітньої доби. Зміст їхніх текстів становить не лише перебіг і результати теоретичної та експериментальної діяльності, але й напружене реальне та мисленнєве *спілкування* щодо фундаментальних наукових і буттєвих проблем, ціннісно-сміслове авторське *ставлення* до світу. Тобто, такі твори постають потужними учасниками загальнолюдського *діалогу культур*.

У зв'язку з цією проблемою адекватного сучасній формі раціональності текстового втілення наукового пізнання надзвичайно продуктивною видається ідея Г.О. Балла щодо відображення ходу та підсумків діалогу між науковцями не лише в єдиній теоретичній моделі предмета дослідження («опис-1»), але й - у разі неможливості зведення різних позицій учасників у таку несуперечливу загальноприйнятну картину - в «описі-2», який відображає *саму ситуацію спору* або ж «стан проблеми». На нашу думку, такий опис є адекватною формою теоретичного моделювання в тих випадках, коли дискусія розкриває парадоксальність, самосуперечливість самого об'єкта дослідження, що властиве «людинорозмірним» феноменам і зокрема психічному життю.

Перспективою подальших досліджень є застосування описаної методології, яка намічає сполучення (взаємоперехід) стратегій системного синтезу та діалогу культур, до моделювання реальних і перспективних інтеграційних зв'язків між альтернативними провідними психологічними орієнтаціями (системами) ХХ – початку ХХІ ст. Таке ретроспективне й перспективне осмислення цих взаємин передбачає, зокрема, виокремлення «логічних осередків» психологічних систем, аналіз характеру суперечностей між цими всезагальними засадами і, нарешті, «медіаційне опрацювання» цих протиріч (Г.О. Балл). Метою при цьому є виявлення конкретної форми їх взаємопокладання – діалогічної взаємної зверненості, трансдуктивного

(граничного) взаємопереходу, коректного взаємовиведення (побудови парадоксу) і у підсумку – форми їх постійного *початку* (починання заново), що й є способом породження нового наукового знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахиезер А. С. Россия: критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). Т. I: От прошлого к будущему. Новосибирск, 1998. 804 с.
2. Ахутин А.В. Поворотные времена. СПб, 2005. 743 с.
3. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир, 2006. 232 с.
4. Балл Г.А. Психология в радиогуманистической перспективе: [избранные работы]. Киев, 2006. 408 с.
5. Балл Г.О. Раціогуманістична орієнтація в методології людинознавства: наукове видання. Київ, 2017. 300 с.
6. М.М. Бахтин. Проблемы поэтики Достоевского. Москва, 1972. 342 с.
7. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Москва, 1979. 423 с.
8. Библер В.С. На гранях логики культуры. Москва, 1975. 440 с.
9. Вольнец А.Г. Становление человеческой психики как внутреннего социума // АРХЭ: Труды культурно-логического семинара. Вып.6. Москва, 2011. 317 с.
10. Губенко О.В. Теоретико-методологічні основи дослідження психологічних механізмів творчої діяльності (інтегративний підхід): Монографія. Київ, 2019. 400 с.
11. Гусельцева М.С. Проблема изучения психики как междисциплинарного феномена: культурно-аналитический поход. *Методология и история психологии*. 2009. Том 4. Выпуск 1. С.166 – 179.

12. Давыдов А.П. Проблема медиации в европейской культуре. *Общественные науки и современность*. 2000. № 6. С.82 – 93.
13. Завгородня О.В. Розробка інструментальних можливостей інтегративно-екзистенційного підходу // Теоретичні дослідження у психології: Збірник статей. Том. 5. Харків, 2018. С. 113-124.
14. Копилов С.О. Культура як парадигма загальної середньої освіти // Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. Київ, 2018. С.113 – 118.
15. Мазилев В.А. Методологические проблемы психологии в начале XXI века. *Психологический журнал*. №1 (январь). 2006. С.37 - 53.
16. Системный синтез. URL: <https://economics.studio/voprosy-imenedjmenta-obshchie/sistemnyiy-sintez-15012.html>.
17. Смит Н. Психология. Современные системы. СПб., 2007. 543 с.
18. Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии. Москва, 1991. 244 с.
19. Юревич А.В. Психология и методология. Москва, 2005. – 312 с.
20. Янчук В.А. Постмодернистский, социокультурно-интердетерминистский диалогизм как перспектива позиционирования в предмете психологии. *Методология и история психологии*. 2006. Т. 1. Выпуск 1. С. 193-206.
21. Healy P. Toward an integrative, pluralistic psychology: On the hermeneutico-dialogical conditions of the possibility for overcoming fragmentation. *New Ideas in Psychology*. 2012. Vol. 30. P. 271-280.

REFERENCES

1. Akhyezzer A. S. Rossyia: krytyka ystorycheskoho opyta (Sotsyokulturaia dynamyka Rossyy). T. I: Ot proshloho k budushchemu. Novosybyrsk, 1998. 804 s.
2. Akhutyn A.V. Povorotniie vremena. SPb, 2005. 743 s.

3. Ball H.O. Oriientyry suchasnoho humanizmu (v suspilnii, osvittii, psykholohichnii sferakh). Zhytomyr, 2006. 232 s.
4. Ball H.A. Psykholohyia v ratsyohumanystycheskoi perspektyve: [izbranniie raboty]. Kyev, 2006. 408 s.
5. Ball H.O. Ratsiohumanistychna oriiientatsiia v metodolohii liudynoznavstva: naukove vydannia. Kyiv, 2017. 300 s.
6. M.M. Bakhtyn. Problemy poetyky Dostoevskoho. Moskva, 1972. 342 s.
7. Bakhtyn M.M. Estetyka slovesnoho tvorchestva. Moskva, 1979. 423 s.
8. Bybler V.S. Na hraniakh lohyky kultury. Moskva, 1975. 440 s.
9. Volynets A.H. Stanovlenye chelovecheskoi psykhyky kak vnutrenneho sotsyuma // ARKHE: Trudy kulturo-lohycheskoho semynara. Vyp.6. Moskva, 2011. 317 s.
10. Hubenko O.V. Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia psykholohichnykh mekhanizmiv tvorchoi diialnosti (intehratyvnyi pidkhid): Monohrafiia. Kyiv, 2019. 400 s.
11. Huseltseva M.S. Problema yzucheniia psykhyky kak mezhdystsyplynarnoho fenomena: kulturno-analytycheskyi podkhod. Metodolohyia y ystoryia psykholohyy. 2009. Tom 4. Vypusk 1. S.166 – 179.
12. Davydov A.P. Problema medyatsyy v evropeiskoi kulture. Obshchestvennyie nauky y sovremennost. 2000. № 6. S.82 – 93.
13. Zavorodnia O.V. Rozrobka instrumentalnykh mozhlyvostei intehratyvno-ekzyshtentsiinoho pidkhodu // Teoretychni doslidzhennia u psykholohii: Zbirnyk statei. Tom. 5. Kharkiv, 2018. S. 113-124.
14. Kopylov S.O. Kultura yak paradyhma zahalnoi serednoi osvity // Psykholohichni vymiry osobystisnoi vzaiemodii subiektiv

osvitnoho prostoru v konteksti humanistychnoi paradyhmy. Kyiv, 2018. S.113 – 118.

15. Mazylov V.A. Metodolohycheskye problemy psykholohyy v nachale XXI veka. Psykholohycheskyi zhurnal. №1 (ianvar). 2006. S.37 - 53.

16. Systemnyi syntez. URL: <https://economics.studio/voprosyi-menedjmenta-obshchie/sistemnyi-sintez-15012.html>.

17. Smyt N. Psykholohyia. Sovremennyye systemy. SPb., 2007. 543 s.

18. Florenskaia T.A. Dyaloh v praktycheskoi psykholohyy. Moskva, 1991. 244 s.

19. Yurevych A.V. Psykholohyia y metodolohyia. Moskva, 2005. – 312 s.

20. Yanchuk V.A. Postmodernystskiy, sotsyokulturno-nynterdeterminystskiy dyalohizm kak perspektyva pozytsyonirovaniya v predmete psykholohyy. Metodolohyia y ystoryia psykholohyy. 2006. T. 1. Vypusk 1. S. 193-206.

21. Healy P. Toward an integrative, pluralistic psychology: On the hermeneutico-dialogical conditions of the possibility for overcoming fragmentation. *New Ideas in Psychology*. 2012. Vol. 30. P. 271-280.

Копылов С.О. Взаимоопределение системного синтеза и диалога культур как стратегических ориентиров интеграции психологического знания

В статье обсуждаются ключевые логико-методологические проблемы интеграции психологического знания, в частности, различные представления о путях и логических формах сопряжения альтернативных подходов (ориентаций) новейшей психологии. Сопоставлены две влиятельные парадигмы такой интеграции – системный синтез (в частности, в версии,

разработанной Г.О. Баллом) и концепция диалога культур («диалогии» культуры) В.С. Библера и его последователей. Автор обосновывает и конкретизирует возможность их продуктивного взаимодействия, взаимоопределения. В частности, очерчен предельный переход, взаимозависимость двух интерпретаций продукта знаний – как моделирующей системы (модели) по Баллу, образованной синтезом различных объектов, и как произведения (текста) культуры, являющегося средоточием (опредмеченной целостной формой) диалогического взаимодействия существенно различных "индивидуально-всеобщих" способов (культур) понимания и созидания мира и, в частности, предмета научно-психологических исследований. Определены некоторые особенности жанрово-компаративной формы научного произведения, ориентированного на одновременную реализацию идей модели и произведения культуры в их взаимоопределении. Очерчены предпосылки и пути применения разработанной методологической модели взаимоопределения стратегий системного синтеза и диалога культур для ретроспективного и перспективного интеграционного осмысления отношений между ведущими психологическими ориентациями XX-начала XXI века.

Ключевые слова: системный синтез, диалогическое общение, модель, произведение культуры, взаимоопределение, трансдуктивный переход, психологическая система.

Kopylov S. O. Mutual determination of systemic synthesis and dialogue of cultures as strategic guidelines integration of psychological knowledge

In the article discusses key logic and methodological problems of integration of psychological knowledge, in particular, different notions about ways and logical forms of combination of alternative approaches (orientations) newest psychology. Compared the two influential paradigms of such communication – systemic synthesis (in particular, in the version developed by G. Ball) and the

concept of culture dialogue ("dialogic" of culture) by V. Bìbler and his followers. The author substantiates and concretizes the possibility of their productive interaction, interdependence. In particular, the boundary transition, the interdependence of the two interpretations of the knowledge product – as a modeling system (model) formed by synthesis of various objects, and as a work (text) of culture, which is the core (integral form) of the dialogical communication essentially different "individually-all-general" modes (cultures) understanding and creation of the world and, in particular, the subject of scientific and psychological research. Some features of genre-composite form of scientific work, oriented on the simultaneous realization of ideas of model and work of culture in their mutual determination are planned. The preconditions and ways of application of the developed methodological model of interlaying of the systemic synthesis and dialogue of cultures strategies to retrospective and perspective integrative comprehension of relations between the leading psychological orientations of XX-beginning of XXI century are defined.

Keywords: systemic synthesis, dialogical communication, work of culture, model, mutual determination, transduction, psychological system.